

Referaattiko ylioppilastutkinnon äidinkielenkokeeseen?

Toukokuussa 1983 muuan luokkani (lukion toinen) osallistui ylioppilastutkinnon äidinkielenkokeen kehittelyyn. Oli kirjoitettava tiivistelmä; työohje kuului näin: »Tehtävänäsi on selostaa oheisen tekstin asiasisältö lukijalle, joka ei tunne alkuperäistekstiä mutta jonka tulisi saada siitä selkeä yleiskuva. Älä esitä omia mielipiteitä.» Tiivistelmän pituudeksi sai tulla enintään 200 sanaa, tiivistettävää oli pari kolme A 4 -sivua. Tutkija Anneli Kauppinen oli lähettänyt aineiston, ja kukin oppilas paneutui yhteen artikkeliin, siihen, jonka sattuma käteen antoi (vapunvietosta, kiroilusta ja heroiniiniekpidemiasta); muutamalle tuli vertailutehtävä (Ruinin ja Waltarin essee vanhentumisesta). Oppilailla oli kokeilukokeen lopussa tilaisuus kirjoitella vaikutelmiaan siihen paperiin, joka lähti lis. Kauppiselle. Itse olin mykkä toimitusmies.

»Älä esitä omia mielipiteitä.» Kielto näytti monia ärsyttäneen. En ole tilastoinut mitään ja paljon olen unohtanut, mutta monissa papereissa oli pyytämättä annettu tukea muulle kuin referaatille: kun juuri ainekirjoituksessa saa kehittää ajatuksiaan, niin tahdotaanko nyt tämä oikeus meiltä viedä — oppilaat näkivät sanat »ylioppilastutkinnon äidinkielen kokeen kehittäminen» paperinippunsa päältä. Tiivistelmäntekoon ohjaava lause oli välttämätön vahinko, mutta oppilaiden reaktiosta on lupa tehdä päätelmiä siitäkin huolimatta, että ylioppilasaine aiotaan säilyttää.

Entäpä jos sittenkin ydin vaurioituu, jos kirjoittamisen taito taantuu, jos vaikkapa kituliaankin sanan tilalle ilmaantuu muodinmukaisesti »tuotettuja tekstejä»? Tämä vaara uhkaa. Jos ainekirjoituksen harjoittamisen aikaa on vähennettävä, eivät tietokoneen silmäkääntötempuat auta. Toivottavasti olen kaiken lukemani ja kokemani ymmärtänyt ja tulkinnut väärin, mutta minusta tuntuu, kuin uudistusten takana olisi alkeellista pragmatismia ja ajatusharjoja: on olemassa oikotie henkiin kypsytyksen (taannoin myytiin »sivis-

Äidinkielen opetus

tyskodin kirjastoja»), ja niin ollen äidinkielen tuotteet, suulliset ja kirjalliset, ovat opittavissa samaan malliin kuin monet tekniset alkeistaidot, koska ne eivät olekaan persoonallisuuden ilmoituksia kasvamisen suunnasta ja edetystä matkasta. Joka on nähnyt tositoimisen lukiolaisen kirjoittavan ainetta, aavistaa, mitä on itsensä tekeminen. Parhaat aineenkirjoittajat laativat parhaita tiivistelmiä. Jos kaulilta ja sujuvalta näytävä teksti paljastuu epäjohtomukaiseksi (Anneli Kauppinen, Vir. 1983 s. 435) ja jos paljastamiseen tarvitaan avuksi heroiniartikkeli, voi vain todeta, että hyvä oppilas on ahdettu nurkkaan ja vielä äidinkielen tunnilla.

Ei kannata lumota itseään sanoilla »uudistus» ja »kehitys», ellei mikään uudistu eikä kehity hyvään suuntaan. On kohtalokasta vähätellä sitä, että tietojen määrä on aineen arvostelussa usein tärkeä kriteeri ja että tästä syystä äidinkielen opettajat sortuvat opettamaan »ympäristöoppiä», jotta oppilaat onnistuisivat (Anneli Kauppinen, s. 435). »Ympäristöoppi» vaatii havainnoimaan sitä, mitä tapahtuu maailmassa, myös siinä omassa pienessä. Siksi se nimenomaan opettaa kieltä. Se pakottaa lukemistaitoon, jonka tasoa aine heijastaa kirkkaammin kuin referaattiputkesta valuva kuona. Ainetta arvioitaessa mitataan juuri »modernin äidinkielenopetuksen» antamia valmiuksia, joihin on pyritty jo paljon ennen nykyisten oppimääräsuunnitelmien (!) laatimista. Aimo Turunen kirjoittaa vuoden 1969 ylioppilasainevalikoiman loppusanoissa: »Koulujen ainekirjoituksen opetus on vuosien mittaan lähentynyt niitä kirjoituksen muotoja, joita esiintyy käytännön elämässä. Mutta vaikka ei harjoitettaisikaan kaikkia kirjoittami-

sen lajeja, joita eri ammateissa ja kansalaistoiminnassa tarvitaan, luomalla yleisen valmiuden opetus antaa vankan perustan kielenkäytön erilaatuisia tarpeita varten.» Onko tätä nyt ruvettava pitämään harkitsemattoman ja jälkijättöisen tai peräti kivettyneen ja kivettävän tutkijan ja opettajan puheena, nyt, kun viisaus viimeinkin on löytymäisillään?

Äidinkielen nimellä kulkevaan kouluaineeseen on viime vuosina tuotu tieteen muotikorostusten jäljittelyä, yrityksiä, joiden yhteisnimitys on keikarointi. Oppikirjoissa on tutkimuksen antia liian raakana jopa niin, että huvittuisi, jos surkeus huvittaisi. Tiedettäkö siis pitäisi tutkimuslaitoksessa sulatella nuorison tarpeisiin (vrt. Irma Lonka, Vir. 1982 s. 445)? Tuloksena olisi uusia asenteita ja huntutansseja, mutta ankean kulttuurivälttämättömyyden mukaisesti yhdyssanat olisi silti kirjoitettava yhteen. Jossakin lukion äidinkielen oppikirjan sivulla seisovat Hayakawan lainaamat abstraktiotikkaat: kauanko lienee neuvottu kirjoittamaan ja puhumaan havainnollisesti unohtamatta silti avaria näköaloja. Onko ylimpänä yläkäsitteenä pyrkyrin mieli, joka ei tähtää minkään asian etuun? Vai ovatko kokeilukokeet, mitä niistä sitten löytyneekään, lapsellista touhuilua tikkaiden juurella? Jos näin on, lukion päättökoetta on äidinkielen osalta jo totisesti uudistettava uudistamisen vuoksi, koska vain karmea erehdys voi avata silmät. Puhemyllyt ovat toistaiseksi jauhaneet semiotikkaa, tekstitasoja, ties minkä lajin lingvistiikan jyväsiä. Nytkö pitää toimia ja ennen kaikkea yllättää?

VILHO VIITASALO